

SCIENTISTS WHO STUDIED THE LEGACY OF THE ULUGBEK SCHOOL

Sobirov Jamshidbek

Andijan State University

3rd year student of the Faculty of History

Annotation: This article talks about the study of the heritage of the accomplished scientist Mirzo Ulugbek by world scientists, its translations into other languages, and the high evaluations given to this great heritage.

Keywords: oriental scientist, observatory, astronomer, legacy of the Ulugbek school, space

Introduction

Ulug‘bek maktabining merosi bilan shug‘ullanib, uni tarjima qilgan mutaxassislardan biri, fransuz sharqshunos olimi L.A.Sediyodir. Sediyo tomonidan “Ulug‘bekning astronomik jadvallari” fransuz tilida 1839 yilda nashr qilindi. Nihoyat, Samarqand rasadxonasi yulduzlarining jadvali E.Nobl tomonidan atroflicha o‘rganildi. Olimning ma’lum qilishicha, mazkur jadvalda astronomik uzunlamasi aniqlangan yulduzlar 900 ga yaqin bo‘lib, shulardan astronomik kenglamasi aniqlangani 878 ta edi, qolgan yulduzlarning koordinatalari Ray (Eron) da tug‘ilib o‘sgan mashhur Abdurahmon ibn Umar as-So‘fiyning (X –XI asrlar) yulduzlar jadvalida keltirilgan yulduzlarning uzunlamalariga tuzatish yordamida aniqlangan. “Ulug‘bek ziji ”da yulduzlarning koordinatalari, eslatilganidek, hijriy yil hisobi bo‘yicha 841 yilning boshiga nisbatan (yulduzlarning o‘rtacha koordinatalari aniqlangan yilning boshi mazkur yulduzlar jadvali uchun tengkunlik deb yuritiladi) aniqlangan bo‘lib, milodiy yil hisobida 1437 yilning o‘rtalariga to‘g‘ri keladi. Ulug‘bek va uning “Zij”iga aloqador boshqa bir tarixiy manba mashhur polyak astronomi Yan Geveliyning (1611–1687) “Yulduzlar osmonining atlasidir. Mazkur atlas olimning vafotidan uch yil keyin u bilan birga astronomik tadqiqotlarni olib borgan uning xotini Eljbeta (1647–1693) tomonidan Polshaning Gdansk shahrida bosmadan chiqarildi. Bu asarning sobiq Ittifoqda uchta nusxasi bo‘lib, ulardan biri Toshkent observatoriyasining kutubxonasidan joy olgan. Bu atlasda yulduz turkumlarining xaritalaridan tashqari ikki varaqda berilgan allegorik rasmlarda o‘rta asr-ning mashhur astronomlari qatorida Ulug‘bekning ham tasviri keltirilgan. Ulardan birida Ulug‘bek osmon xudosi Uraniya raislik qilayotgan majlisda davra stoli atrofida Uraniyaning “o‘ng qo‘li” bo‘lib o‘tiribdi. Shuningdek, bu davradan tarixda

yulduzlar jadvalini tuzish bilan shug'ullangan va astronomiyaning boshqa sohalaridagi xizmatlari bilan tarixda chuqur iz qoldirgan olimlar – mashhur aleksandriyalik astronom Ptolemey (II-asr), Italiyalik Jan Batist Richchioli (XVII asr), daniyalik astronom Tixo Brage (XVI asr), polyak astronomi Yan Geveliy (XVII asr), Vilgelm IV (XVI asr)lar joy olgan edi. Ikkinchi Gravyurada Uraniyaning atrofini o'rab turgan 10 ta mashhur astronomlar huzuriga Yan Geveliy o'zining yulduzlar jadvalini taqdim etish uchun tashrif buyurgan holati tasvirlangan. Bular: Timoxaris (eramizdan oldin III asr), Aleksandriya maktabining mashhur astronomi, Gipparx (eramizdan oldin II asr), birinchi bo'lib yulduzlar jadvalini tuzgan yunon astronomi Ptolemiy (II asr), mashhur arab astronomi Al-Battoniy (IX– Xasr), Nyurenbergda rasadxona qurib, Nyurenberg astronomiya maktabiga asos solgan taniqli astronom Valter (XV asr), Vena universitetining professori, shogirdi Valter bilan Nyurenbergda observatoriya qurib, uni zamonaviy astronomik asbob-uskunalar bilan jihozlab, maxsus yulduzlar jadvalini tuzgan Regiomontan (XV asr), buyuk polyak astronomi, geliotsentrik sistemaning asoschisi Kopernik (XV–XVI asr), mashhur daniyalik astronom Tixo Brage (XVI asr), Ulug'bek (XV asr), Yevropada birinchi yulduzlar katalogini tuzganlardan Vilgelm IV (XVI asr)lar edi. Yan Geveliydan so'ng Ulug'bek jadvali Yevropa va Amerikada bir necha marta bostirildi. Jumladan, mashhur Grinvich (Angliya) rasadxonasining qirol astronomi D.Flemstid (1646-1719) ham o'zining “Osmon tarixi” asariga qo'shib mazkur Ulug'bek jadvalini Ptolemey, Tixo Brage, Vilgelm IV va Geveliy kataloglari bilan birga 1725 yilda nashr ettirdi. Bu asar sobiq Ittifoq Fanlar akademiyasining kutubxonasida hozirgacha avaylab saqlab kelinmoqda. Ilmi nujum borasidagi dunyo olimlarining sardori, vatanimizning faxru iftixori bo'lgan buyuk alloma Mirzo Ulug'bekning merosini o'rganish, asarlarini tadqiq etish hali-hamon davom etmoqda. Zero, olamni o'rganish, uning sir-asrorlaridan voqif bo'lish, insonning Yer yuziga kelishdan maqsadini aniqlab berishdek muhim bu ilm odamzod mavjud ekan abadul-abad davom etaveradi. U insonni cheksiz Koinotning bir zarrasi va milliardlab yillar davom etgan uning evolyutsiyasining mahsuli ekanligini, shuningdek, u yashagan umr Koinotning yoshi oldida atigi bir daqiqa ekanligini, har bir insonning “bir zumlik” hayotga kelishi mo'jizaviy bir holigini anglatib turadi va bu “bir zumlik” umrni bag'ishlab, buyuk maqsadlarga bag'ishlab yashashga da'vat etib turadi. Bu esa, o'z navbatida, insonni o'z hayotini, boshqalar taqdiri va shaxsini qadrlashga, tabiatning nodir in'omi – hayotga yengil-elpi qaramaslikka, buyuk ezgu maqsadlarni ko'zlab ish tutishga, o'z ijobiy faoliyati bilan uning mazmunini boyitishga, sermazmun qilishga undaydi. Kishilarda ana shunday umuminsoniy qadriyatlarni yaratadigan dunyoqarashni shakllantirishda o'zining ulkan hissasini qo'shayotgan ilmu-nujum bizga ota-bobolarimizdan meros fan hisoblanadi. Bu esa, yoshlar oldiga bunday durdona merosni avaylab-asrash va uni ko'paytirishdek ulug' ishlarga bel bog'lab kirishish vazifasini qo'yadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. B.Ahmedov. Ulug`bek (Esse). T., 1989
2. A.Muhammadjonov. Temur va temuriylar saltanati. Tarixiy ocherk. T., 1996
3. B.Shalotonin. Gorod na beregu Zarafshana. «Kizilkum», 1999
4. F.Qosimov. Temuriylar davrida Buxoro. Buxoro, 1996
5. Mirzo Ulug`bek. To`rt ulus tarixi. T., «Cho`lpon» nashriyoti, 1993
6. T. S. Saidqulov “O`rta Osiyo tarixining tarixshunosligidan lavhalar”, Toshkent “O`qituvchi” nashriyoti 1993.